

ПИСМЕНИ РАДОВИ УЧЕНИКА У ФУНКЦИЈИ ПОДСТИЦАЊА КРЕАТИВНОСТИ ДАРОВИТИХ

Апстракт: У наставној пракси, каткад се сусрећемо с учеником који се перманентно истиче натпросјечним знањем, способностима и вјештинама, показује посебну сазнајну знатижељу, с лакоћом саопштава своје мисли, стремљења, али и неријетко незадовољство, незаинтересованост и досаду за поједине области или теме. Овакви појединци, најчешће посједују задивљујуће памћење, завидан ниво логичког и апстрактног мишљења и потпуног разумијевања онога што уче. Неријетко су препознатљиви по „чудним” идејама и изненађујућим питањима упућеним наставнику, али и по сопственим атипичним интересовањима и бриљантним рјешењима разноврсних питања и задатака проблемског типа. Ово су, без сумње, само неки од препознатљивих индикатора, који упозоравају наставника, да је ријеч о даровитом ученику, чији је развој потребно посебно пратити и пружати безрезервну педагошку помоћ и подршку. Такви појединци су по правилу нестрпљиви, преосјетљиви, маштовити, радознали и креативни. Њихова вербално-лингвистичка интелигенција испољава се богатим рјечником, брзим и лаким комбиновањем разноврсних знакова, симбола, појмова, израза и информација, било да је ријеч о усменом или писаном начину изражавања. У стању су запамтити мноштво детаља, са лакоћом репродуковати прочитани текст или обимније дјело, те интересантно испричати или описати догађај из властитог и туђег искуства, изводећи из тога ваљане закључке и поучне поруке. Склони су да постављају смислена питања, дају исцрпне и оригиналне одговоре, примјећују и памте детаље; привлаче их необични и изазовни задаци у којима до изражаја долазе њихове способности, реорганизовање, комбиновање и конструисање стечених знања и искустава, на сасвим нов и оригиналан начин. Педагошка пракса потврђује да се, између осталог, селективно и сензитивно одабраним писаним радовима, од најранијег школског узраста, могу ефикасно подстицати и континуирано развијати креативни потенцијали даровитих ученика.

Имајући у виду наведене и друге индикаторе надарених ученика, те њихове латентне способности, сазнајно-развојне потребе и претензије, овом приликом у фокусу нашег непосреднијег интересовања су писани радови ученика као један од фактора подстицања њихове креативности. Колико ће ти радови заиста бити у функцији креативног развоја надарених, између осталог, зависи и од способности, проишљивости и инвентивности наставника, да одабере и заинтересује надарене ученике за обраду тема, које ће их посебно мотивисати, да ангажују све когнитивне, афективне и друге наративне потенцијале приликом њихове елаборације. Неспорно је да се стваралачки процес успјешно подстиче могућностима комбиновања и увођења нових ликова, осмишљавањем изазовних ситуација и догађаја, продужавањем приче, мијењањем њеног краја, почетка, стварањем нових заплета, сукоба и неочекиваних начина њиховог разрјешавања. На ове и сличне начине даровити се подстичу да пишу и о нестварном, недоживљеном и виртуалном свијету, да маштају, претпостављају, исценирају радње и догађаје, како би их такве и сличне теме инспирисале на максимална прегнућа, потребна да би се досегао врх сопственог креативног и стваралачког развоја.

Кључне ријечи: даровити ученици, настава, писани радови, креативност.

Увод

Оно што један народ чини јединственим и различитим од других јесте његова култура, традиција, обичаји и наравно, језик. Језик се мијења и развија у складу са промјенама у самим људима, насталим у процесу образовања, еманципације, отворености према другим културама; он трпи различите утицаје и у спречи је са опште-друштвеним напретком. Што је друштво развијеније и језик је богатији, али

¹ biljana65@t-com.me

несумњиво да модернизација друштва и утицај технике и технологије, доприносе нарушавању аутентичности једног језичког подручја. Стога је настава писменог изражавања ученика и те како важна и деликатна. Писмени радови ученика морају бити посвећени разноврсној тематици и сврси. Зато ученици треба да воле креативно писање и да му приступају с посебном пажњом и посвећеношћу. На тај начин они усавршавају, обogaћују и његују властити језик, те стичу драгоцену знање из културе писменог и усменог изражавања.

Актуелна наставна пракса указује да ученици све мање читају, стога је њихово познавање правописа и способност усменог и писменог изражавања све оскуднија. Без обзира на то сазнање, професионална обавеза наставника је да све ученике уводи у свијет писмености, унапређује њихову језичку културу, богати рјечник, односно, његује и перманентно развија њихове вјештине и способности усменог и писменог изражавања. На срећу, у свакој генерацији постоје ученици којима писање представља задовољство и том задатку прилазе с много преданости. Ријеч је заправо о даровитим ученицима, који показују интересовање за одређене области, желећи да представе властито виђење неког проблема, стога радо пишу о нестварним догађајима, имају сопствени стил приповједања, описивања или причања. Привлаче их несвакидашњи изазови и слобода у избору и изражавању, било усменим или писаним путем. Међутим, често се њихове способности не препознају или се не подстичу у довољној мјери. Без обзира што школска настава нуди бројне и издашне могућности, неспорно је да даровити ученици, још увијек, немају довољно слободе и прилика за развој и афирмацију властитог креативног и даровитог наративног потенцијала. Зато неријетко њихове натпросјечне склоности остају неоткривене, односно недовољно искориштене. Овако нешто, по правилу, дешава се пред очима лоших и недовољно компетентних наставника. Према томе, наставници су најодговорнији за правовремено идентификовање и цијелисходно подстицање надарених ученика.

Настава говорне културе и писмености

Култура усменог и писменог изражавања ученика представља суштину програмских садржаја наставе језика и књижевности у основној школи. Задатак наставе усменог и писменог изражавања је „оспособљавање ученика за садржајно и функционално језичко споразумијевање и у усменом и у писменом облику” (Милутиновић, 2014: 151). Она се одвија у оквиру четири кључна, међусобно повезана и испреплетена, подручја. Прва три подручја рада у настави говорне културе и писмености се односе на спровођење одговарајућих језичких вјежби које представљају темељ наставе граматике и писмености. Усвајајући знања о језичким појмовима, обавјештењима и нормама, ученици развијају језичку реторику. Настава граматике омогућује ученику да схвати снагу ријечи и развија сензибилност, односно вриједност језика. У наставној пракси користе се различите врсте језичког вјежбања. Примјера ради, М. Николић посебно апострофира: лексичке, фразеолошке, синтаксичке, семантичке, фонетске и фонолошке, акценатске, те вјежбе читања, изражајног казивања и бесједништва. Савлађивање правописа је друго подручје наставе писмености, а односи се на усвајање правописних норми и правила. Примјена одговарајућих правописних вјежби, доприноси ефикаснијем и трајнијем усвајању знања из области правописа и граматике. Оне могу бити различитог облика, на примјер: диктати, самодиктати, допуњавање исказа, преобликовање текста и коректорска вјежбања. Непосредно примјењивање изражајне моћи језика је треће подручје наставе писмености. Основни циљ ове наставе је увођење ученика у примјену језичке изражајности. Он се углавном остварује посредством добро организованих стилских вјежбања, од којих се најчешће користе вјежбе запажања, избор значајних

појединости, избор и комбиновање ријечи, варирање исказа, план писменог састава, принципи компоновања текста, објележавање одјељака (пасуса), појачавање и ублажавање израза, сажимање и проширивање текста, конкретизација исказа, (запажања, слике), отклањање празнословља, оригинално поређење, метафорично казивање, вјежбе асоцијација, симболична употреба ријечи, избјегавање туђица, отклањање двосмислености, лекторска вјежбања итд. (Николић, 1995: 241–243). Стварање „целовитих текстова” (Николић, 1995: 243), представља четврто подручје наставе усменог и писменог изражавања, а спроводи се помоћу писмених састава који могу бити тематски разноврсни, као и организовањем примјерених облика усменог казивања.

Писмени радови ученика

Писмени састави су прије свега, продукт самосталног рада ученика у смислу стила, избора ријечи, синтагми, композиције текста, али они су најчешће иницирани наставним захтјевима, тако да ученици нису сасвим самостални, будући да одабрану грађу и садржај морају усклађивати са задатом темом. Задаци наставе писменог изражавања свде се на потребу: оспособљавања ученика да усвоје и примјењују правописна и граматичка правила; обогаћивања властитог фонда ријечи уз потпуно разумијевање њиховог значења; да своје мисли саопштавају на јасан, правилан и лијеп начин; да своје мисли артикулишу и групишу у логички повезане цјелине; да науче писати по самосталном или заданом плану писања; да умију посматрати, описивати и саопштавати садржаје које су доживјели на посредан или непосредан начин; да вјеродостојно или креативно препричавају одређени садржај; да пишу на основу маште, усвајајући и користећи притом и друге облике свакодневне, пословне, информативне и друге кореспонденције. Када су у питању даровити ученици, њима је неопходно омогућити да „развијају велики број идеја и решења за постављене проблеме, да могу да постављају питања о различитим стварима, да могу да понуде неуобичајене, оригиналне и домишљате одговоре, да се баве прилагођавањем, побољшавањем и мијењањем начела, објеката и система, да у решавању проблема прихватају ризик, да се понашају неконформистички, као индивидуалци и да буду различити од других, да покажу свој смисао за хумор, да могу критички да проверавају изјаве и поступке ауторитета” (Максић, 1998: 47), што им стварање писмених састава увелико обезбјеђује.

Нема сумње, да је писмени састав један од најчешће коришћених облика за стицање, унапређивање и развија писменост ученика. Писменим саставима² ученици „саопштавају своје мисли и осећања, исказују их течно, сажето и уверљиво, а у извесним приликама сликовито и сугестивно” (Николић, 1992: 530). У настави се користе различити облици и форме писмених састава, а најчешћи се практикују они у виду: писма, вијести, извјештаја, записника, репортаже, интервјуа, расправе, дневничког и путописног записа, приказа, реферата, књижевних анализа, есеја и слично. Чини се да посебну инспирацију за обликовање писмених састава, добијају ученици ако им је тематика позната, ако о њој посједују извјесно предзнање и искуство. Међутим, уколико ученици не познају тематску феноменологију, ако она није дио њиховог искуства, односно не посједују довољно информација о заданој тематици, она може код њих изазвати анимозитет према писању. Стога је задатак

---

² Милија Николић истиче да се у наставној пракси мијешају одреднице писмени и писани (састав или задатак). Сами појмови састав и текст, по његовом мишљењу, подразумијевају писани облик, а одредбом писмени, истиче се потреба за означеним квалитетом, за ваљаном писменошћу. Писани задатак, даље наводи, јесте у функцији учења, а писмени у улози непосредног развијања писмености (Николић, 1992: 531).

наставника да претходно реализује припреме ученика за израду писаног састава. Уколико он том приликом не створи подстицајну атмосферу, која ће ученике мотивисати и инспирисати за креативно писање, највјероватније ће таква грешка резултирати slabим индивидуалним и одјељењским постигнућем. Према томе, потребно је да наставник током припреме објективно предвиди вријеме за израду писаног састава, али и да пронађе довољно времена за реализацију вјежби којима се ученици уводе у тајне посматрања, анализирања и упоређивања одређених појмова, објеката, процеса и појава. При томе, наставник указује на могуће грешке, коригује их и упућује ученике на оне наставне садржаје које би било пожељно обновити. Непосредној изради писмених састава ученици приступају након саопштавања теме која је јасно и прецизно формулисана, довољно позната ученицима и примјерена њиховом узрасту, предзнању и искуству. Да би се избјегла могућа импровизација, ученицима треба препоручити да најприје сачине план, односно скицу, која ће им омогућити да коначан састав обликују логичким и наративним сљедом. Он може бити у виду питања, подналова и натукница; може бити глобални и детаљни, те у форми кључних заданих ријечи (Милутиновић и Вучковић, 2017: 442–445). Израда писмених задатака, по препорученим методским поступцима, значајно не одступа од оних који карактеришу обликовање писмених састава. Осим што писмени задаци представљају „најсинтетичнији облик рада у настави писмености јер се у њима стваралачки обједињују знања и умења са више животних и наставних подручја” (Николић, 1992: 651), њихов број је ограничен у току једне школске године, уз обавезност организовања темељитог усменог и писменог исправка. Они би требало да буду, како наводи С. Маринковић: „круна системског рада на развијању писмене културе, а за њихову успјешност потребно је обезбедити разноврсне форме и теме, проблемске и провокативне наслове, слободу у размишљању, стилу и изразу и креативну климу која треба да охрабри ученике за смелију мисао и израз (Маринковић, 1995: 128). Имајући у виду наведено, неспорно је да даровитост ученика може доћи до изражаја управо у процесу креирања и обликовања писмених радова. Њима најчешће не представљају посебне проблеме ни релативно непознате теме, односно штурости или површност информација од релевантног значаја за квалитетну и надахнуту елаборацију задате теме. Наиме, показало се да што су наслови тема провокативнији, то су они за надарене ученике инспиративнији. Приликом елаборирања тема проблемског типа, даровити ученици знају вјешто да искористе дату слободу размишљања, његујући сопствени стил и израз, који неријетко одише хумором, изненадним заплетима, необичним и оригиналним наративним разрјешењима.

Значај писмених радова

Подручје писменог изражавања ученика условљено је развојем њихових говорних способности, с тим да усмено изражавање обавезно претходи правилном писменом изражавању ученика. Због тога је неопходно од најранијег школског узраста организовати вјежбе развоја и усавршавања говорних способности ученика. Тек након савладаног јасног, прецизног и лијепог усменог саопштавања мисли, уз уочавање и повезивање појединости, поштовање логичког редосљеда у излагању, коришћењем одговарајућих израза и праћењем тока радње, ученик ће бити способан да то и писмено саопшти. Ријеч је о веома значајном подручју наставе писменог и усменог изражавања усредсређеном на оспособљавање ученика да самостално стварају „целовите текстове који могу имати употребну вредност” (Николић, 1992: 525). То заправо значи, да јединствени и оригинални радови ученика, настали у индивидуално и самостално креираном стваралачком процесу, имају ванстандардне вриједности. Осим тога, извјесно је да без сигурне и стабилне језичке комуникације, ученици неће

успјети да остваре наставним програмом предвиђен број образовних и васпитних захтјева и постигнућа. Из тог разлога, наставник је обавезан да континуирано инсистира на усвајању знања које поспјешује ученичко „садржајно и функционално језичко споразумијевање, у усменом и писменом облику” (Вучковић, 1993: 121). На тај начин, васпитаници стичу самопоуздање и показују спремност да слободно успостављају говорну, али и писмену комуникацију, размјењују мишљења и искуства, неопходне за стваралачко постигнуће. Стваралачким радом, односно, писаним саставом, ученици показују на који начин перципирају и доживљавају објекте, процесе, појаве, особе, доживљаје и догађаје. Тако они, заправо, легитимишу себе на нов, другачији и креативан начин. Квалитетом самостално урађених писаних радова, ученици на најбољи начин потврђују степен властите наративне зрелости. Другим ријечима, продукт њиховог рада је најпоузданији доказ у којој су мјери појединци усвојили знање из области језика, правописа, граматике, те да ли су проучавањем књижевних дјела довољно обогатили властито искуства, односно стекли потребне вјештине за креативно писање. Свеколиком синтезом оваплоћеном у њиховом писаном раду, ученици верификују новостечена знања и вјештине. Од надарених ученика, не очекује се само да они лакше и брже од својих вршњака овладају елементарним знањима предвиђеним наставним програмом, већ и да покажу натпросјечне вјештине и стваралачка постигнућа у процесу вербалног и писаног изражавања.

Да би се постигли запаженији резултати у овој области, наставник мора уложити огроман труд и вријеме, како би адекватно припремио и оспособио ученике за креативно писмено изражавање. Међусобна повезаност и условљеност програмских садржаја у настави усменог и писаног језичког изражавања, по мишљењу многих аутора, не дозвољава њихову строгу подјелу. У вези с тим М. Вучковић наглашава да се сви планирани разноврсни облици усменог и писменог вјежбања и богаћење културе изражавања „остварују у смишљеном и функционалном садејству и суседству” (Вучковић, 1993: 121). То заправо значи да би се интегралним усвајањем знања из културе језичког изражавања избјегло шематизовано и формалистичко њихово изучавање. Међутим, каткад су њихове извјесне подјеле нужне ради доступности, лакшег, јаснијег и прегледнијег усвајања и разумијевања, ових међусобно повезаних садржаја.

Врсте писмених и писаних радова

Савлађивање програмског садржаја из области писменог и усменог изражавања је изузетно тежак и захтјеван посао, како за наставника тако и за ученика. Тежиште њиховог рада мора бити фокусирано на вербално изражавање, дискусије и бесједништва, те писано изражавање и читање различитих текстова, с разумијевањем. Успјешним усвајањем знања у настави писменог и усменог изражавања, стичу се језичке компетенције и изграђује властити стил, односно, начин служења језиком. Да бисмо ваљано говорили, морамо његовати говорне вјештине, обогативати властити вокабулар и унапређивати стил излагања. Настава писменог и усменог изражавања имплицира различита подручја, облике и форме школских активности, у које убрајамо: причање, приповиједање, препричавање, описивање, извјештавање и расправљање (Николић, 1992: 527–528). Било о којем облику да је ријеч, препоручује се да ученици претходно осмисле план излагања. План текста не мора увијек бити обавезан. Међутим, уколико је тема захтјевна и обимна, ученици могу саставити план којег се могу, али не морају придржавати. Он им служи да их подсјети, како не би заборавили неке важне детаље. План текста треба да садржи ликове који се помињу, битне догађаје, значајне детаље, важне мотиве и поступке, упечатљиве описе и сл. Свакако,

план текста не условљава ученике да свој доживљај и стваралаштво ограничавају њиме и слијепо га се придржавају. Овом приликом ћемо апострофирати подјелу писмених састава и анализу њиховог утицаја на даровите ученике, као основног предмет нашег проучавања. Стваралачки рад ученика доприноси не само стицању писмености, већ и уздизању културе, језгровитости, аутентичности и оригиналности у изразу, било да је то усмено или писмено изражавање. Међутим, овим циљевима и задацима, још увијек се у настави не посвећује довољно пажње. Ефикасно припремање ученика за писање писмених састава подразумијева рад на садржају, језику, стилу и правопису. Било какве импровизације и неозбиљности у вези с тим, резултираће непожељним исходима. У наставној пракси користе се различити облици писмених састава који се практикују за подизање нивоа и квалитета писмености ученика.

Даровити ученици показују посебну склоност писања о својим доживљајима, напросто уживајући да о томе причају и приповједају. Они том приликом саопштавају мноштво информација, логички их повезују и доводе у међусобне односе. Неријетко, писање о неком догађају, обилује мноштвом споредних догађаја, који су углавном преувеличани, смијешни или „страшни”. Догађаји који код даровитих ученика изазивају највише пажње припадају свијету маште. Тако они добијају прилику да пишу о нестварном, недоживљеном и виртуалном свијету, да маштају, претпостављају, исценирају ликове, радње и догађаје, што их инспирише на максимална прегнућа, потребна да би досегли врх сопственог креативног и стваралачког развоја. Даровитима је својствено да вјерно описују измишљене ликове, приказују не само њихову необичну спољашњост, већ и прилично вјеродостојно и сликовито описују карактерне особине својих „јунака”. Том приликом долази до изражаја, најчешће, специфичан начин хумористичког казивања даровитих ученика. Некада је он недовољно јасан и разумљив другим ученицима, али даровити ученици у неочекиваним ситуацијама уочавају детаље који их наводе на шалу; њима је често смијешно оно што многи ученици и не примјећују или доживљавају на сасвим супротан начин. Често су склони да веома озбиљну ситуацију и заплет, представе на сасвим неочекиван, каткада неозбиљан, лакрдијашки начин, па чак и када је само њима то смијешно – не одустају од таквог представљања ствари.

Приликом описивања слике која симболизује цјеловити догађај, може им се понудити само њен један недовољно јасан детаљ и захтијевати од њих да сами осмисле даљи ток дешавања. Овом приликом до изражаја долази њихова бујна машта, способност коришћења различитих симбола којима представљају свијет око себе, користећи богат рјечник, оригинално саопштавају властите мисли и идеје. Они свом казивању дају лични печат, чија су рјешења сасвим неочекивана, каткад и несхваћена од стране другара из одјељења. То их најчешће не обесхрабрује, јер су сигурни у своје способности, показујући спремност за додатним појашњењима, игноришући провокације или злонамјерне покушаје збуњивања. Смисленим објашњавањем догађаја на основу понуђене колекције слика, даровити ученици понекад одређене визуелне догађаје супституишу неким својим пригодно осмишљеним сценама, односно појединостима. Они неријетко виде другачији редослед дешавања, или се радња не одвија према, у њиховој глави, замишљеном сценаријуму. У тим намјерама, наставник не смије да их спутава, мада, зависно од новонастале ситуације, може да их замоли да додатно појасне нека оригинална и за неупућене, наоко чудна решења. Шта више, наставници даровитима треба да обезбиједи више стваралачке слободе, постављајући им такве задатке, који ће их заинтересовати и додатно мотивисати на истрајан рад и максималну ангажованост свеукупног психо-физичког потенцијала.

Приликом обликовања и израде радова у писаној форми на темељу заданих ријечи или почетка приче, даровити ученици показују способност да реченице, или читаву причу „окрену” у сасвим другом смјеру, имајући потребу да је „изврну” и

усмјере у правцу којим они желе да се прича одвија. Најчешће, на унапријед формулисане ријечи и почетак приче импулсивно негодују, сматрајући да то спутава њихову машту, неријетко питају наставника да ли су обавезни да у својој нарацији користе све понуђене ријечи. На тај начин, они скрећу пажњу на себе, одбацују унапријед постављене шаблоне и доказују да су надрасли такав начин рјешавања школских задатака. Углавном је слушање музике као инспирација за креативно писање, за даровите ученике контрапродуктивно, осим ако је избор музике препуштен њиховом укусу и вољи. Том приликом, музику ће сваки даровити појединац доживјети на њему својствен начин, а властите утиске о томе описаће сходно формираном укусу, односно испољеном афинитету за одређен жанр. Писање на основу одгледане ТВ емисије или филма, такође је начин да од даровитог ученика добијемо сасвим неочекиване сценарије, наставак или промјену тока радње. Они су најчешће апсолутно незадовољни крајњим исходом емисије, желећи сасвим другачији расплет, крај и поруку.

Препричавање је један од најједноставнијих и највише коришћених облика изражавања. У суштини, оно представља репродуковање неког претходно прочитаног, одслушаног или одгледаног садржаја. Према М. Вучковић, највећа вриједност препричавања јесте у „усмјереном подражавању и спонтаном усвајању разноликих форми језичке реализације, који се тако поступно уграђују у ученичку језичку културу” (Вучковић, 1993: 121). У настави се препричавање користи од најранијег узраста у различитим облицима. Тако, Милутиновић наводи више врста препричавања, које по његовом мишљењу може бити дословно, слободно, проширено причом, опширно, сажето, препричавање помоћу одговора на питања, информативно, по аналогији, те препричавање с промјеном граматичког лица, становишта, завршетка приче, затим по дијеловима, флексибилно, рекреативно, по заједничком плану, по самосталном плану, довршавањем започете приче, скраћивањем приче, проширивањем текста, препричавање оног што се читало, чуло и видјело (Милутиновић, 2014: 159–167). Без обзира на све то, добро припремљен наставник ће даровитом ученику поставити примјерен задатак, с претензијом да ће проналазак исправног мисаоног ангажовања, мобилисати све његове сазнајне потенцијале. Може то бити, на примјер, унапријед задата тема повезана са текстом, односно предметом изучавања, с циљем да се касније препричава. Пожељно је да то буде задатак проблемског типа који ће ученици индивидуалним и самосталним радом покушати да ријеше. Потребно је нагласити да су даровити ученици по правилу незаинтересовани за дословно меморисање и препричавање текста, без обзира што су добро запамтили све појединости. За њих би проширивање приче или промјена њеног завршетка био примјеренији и прихватљивији изазов. Често зачуђују њихове способности, потребе и склоности да проналазе читаву лепезу завршетака за једну исту причу. Они неријетко показују видну неодлучност и дилему које би рјешење, у датој ситуацији, било најефектније. У томе им може помоћи наставник смисленим питањима, којима разоткрива шта појединци желе да постигну одређеним избором. У сваком случају, препричавање може бити подстицајан вид усменог и писменог изражавања даровитих ученика, под условом да је осмишљено као довољно изазован и инспиративан задатак.

Описивање почиње у раном школском узрасту када ученици усвајају, представљају и разумију међусобне просторне облике и односе предмета, ствари и бића, те извјесних појмова и појава из свакодневног живота. Оно је изузетно важно у млађем школском узрасту, када ученици уче да уочавају, разликују и представљају „суштинске односе између предмета, ствари, бића и других појмова и појава” (Вучковић, 1993: 137). Разликујемо више врста описивања, као што су описивање предмета, бића, портрета, природе, слика, сложенијих односа међу предметима, процесима и појавама (Милутиновић, 2014: 171–175). Управо при описивању, долази

до изражаја способност даровитих ученика да објекат посматрају, пажљиво и студиозно, уочавајући, откривајући и упоређујући његове детаље, служећи се том приликом бројним атрибутима за конструисање властите приче. Њима је као подстицај довољан предмет одабран за описивање. На темељу перципираног материјала, способни су да осмисле бројна питања којима започиње мисаоно креирање и обликовање жељене приче. Они дакле, не желе да се задрже на конкретном предмету, јер размишљају и о оним скривеним детаљима, као на примјер, одакле се предмет нашао баш на том мјесту, ко га је могао ставити, коме он припада, од коликог је он значаја оном коме припада, откуда му баш тај предмет, да ли је он можда драга успомена, поклон, о чему размишља власник предмета када га непосредно користи итд. Даровити ученици, по правилу, приликом описивања одабраног феномена, процеса или појаве нису сасвим објективни. Склони су да задатак схвате имагинарно и кроз ту оптику посматрају и описују основни предмет властитог интересовања. Зато су њихова казивања каткад чудна, нестварна и пуна готово невјероватних изненађења. При описивању бића, даровити ученици примјеђују невербалне поруке, они тумаче поглед, израз лица, осмијех, замишљају расположење и осјећања описиваног лика и окружење у којем претпостављају да се о налази. А у том случају, како истиче Ђорђевић: „Мисаони процеси ученика биће покренути када из изложене ситуације успеју да сагледају и да издвоје чињенице (везе и односе) које имају одлучујући значај за решавање постављеног задатка или проблема” (Ђорђевић и Ђорђевић, 2016: 229). Посебно су интересантни описи животиња или љубимаца. У тим приликама, даровити ученици показују с којом суптилношћу, емоцијом и пажњом приступају том одговорном задатку. Они се не задовољавају само спољашњим описом животиње, већ покушавају да повежу управо спољашњи изглед са њеним ћудима и карактером. Примјера ради, ако су у ситуацији да описују огромног пса, он је према њиховом виђењу њежан и вјеран друг, са којим се радо играју и трче. У овом случају они описују и себе, стављајући се у конкретну ситуацију у којој су се налазили или желе да буду.

Извјештавање је посебан облик језичког изражавања којим се дословно преносе информације о неком догађају или стању. Оно мора бити једноставно, тачно и реално. Информације морају бити јасне, прецизне и кратке. Најчешћи облици извјештавања су извјештај и реферисање (Милутиновић, 2014: 175–176). Овај облик писменог изражавања је даровитим ученицима занимљивији и сазнајно инспиративнији. За разлику од других ученика, њихово извјештавање је конкретно и аутентично. Наслов за вијест коју преносе је занимљив, шаљив, необичан или интригантан. Код даровитих ученика приликом саопштавања вијести, долазе до изражаја способности за уочавање детаља, које упоређују и доводе у логичне међузависности, користећи притом богат фонд ријечи и израза. Извјештавање са школског такмичења или приредбе, на примјер, прожето је реченицама које приказују публику и њене реакције; они примјеђују грешке извођача и такмичара и храбро доносе судове о манифестацији која је предмет њиховог опсервирања. Приликом извјештавања, пружа им се прилика да буду будни посматрачи, без директног утицаја, показујући спремност да саопште властити став и обзване примједбе на рад и понашање других. Не зазиру од критике и не устежу се да изнесу опречно мишљење у односу на апсолутну већину. Препознатљиви су по истрајности проналажења и саопштавања аргументације којом консеквентно бране своје претходно изречене ставове и мишљења.

Књижевна умјетност и настава писмености

Књижевност обилује примјерима који потврђују снагу и моћ писане ријечи. Увођењем ученика у свијет читања, посипјешује се код њих развој „литерарног укуса, ширење духовних видика, стицање критеријума о вриједностима језичкостилског одступања” (Николић, 1992: 355). Извјесно је да квалитет читања условљава квалитет писања ученика. Књижевна дјела прије свега, снажно утичу на облике казивања, употребу стилских изражајних средстава, коришћење монолога, дијалога, уочавање ликова и њихових особина, укључујући и описивање разноврсних мотива. Осим тога, умјетнички текстови доприносе упознавању и примјени изражајних средстава јер се тако ученици оспособљавају да доживе, схвате и изразе се о исказима и изнијансирано формираним сликама у њима. Они су свјесни утисака и развијају вјештину казивања импресија о њима. Приликом писања на основу неког књижевног дјела, даровити ученици најчешће желе да у писменим саставима износе властити критички суд о поступцима ликова, не показују жељу за поистовјећивањем, већ насупрот, они наводе адекватне примјере како би по њиховом мишљењу требало поступити. На тај начин они заправо доказују и образлажу исправност сопствених тврдњи. Често ће бити на страни негативних ликова и изналазити оправдање за њихове поступке. Привлаче их несташни ликови из прича и дјела, а што су ликови неуобичајенији, то су за њих примамљивији као предмет непосредног интересовања, односно писања. Склони су често устврдити да је нешто превазиђено, те да је то о чему читају „за малу дјецу”. Ликови као што су Пипи Дуга Чарапа и Пинокио не изазивају нарочиту потребу и жељу да о њима пишу. Они су прерасли догловштине ових и њима сличних ликова. Чак ће дати изјаве да их „они смарају” и заглупљују. То не значи да се даровити ученици нерадо упуштају у објашњавање поступака неких за њих изазовних ликова, а неријетко се желе поистовјетити с њима, покушавајући да објасне њихова осјећања и расположења. Код њих позорност изазивају ликови са којима се сусрећу у дјелима Михаила Газиводе: „Цемпер”, Миленка Ратковића: „Писак локомотиве”, Сергеја Јесењина: „Бобил и Друшкан”, Драгољуба Јекнића: „Извор”, Ахмета Хромаџића: „Ледена гора”, Стевана Раичковића: „Бајка о белом коњу”, Видое Подгореца: „Зрно пијеска” и многим другим. Осим тога, надарени ученици радо пишу о темама које су проишле након читања омиљених умјетничких дјела. Нарочито ако је ријеч о нарацији у првом лицу, и под условом да о прочитаном дјелу пишу из свог угла посматрања, који им нуди слободу коментарисања и саопштавања властитих утисака и запажања. Ученици који посједују знатан ниво даровитости послје прочитаног вриједног књижевног дјела, у стању су да напишу о томе пјесму, промијене завршетак, наставе причу, претпоставе како би се одвијао ток радње када би се извјесни догађај промијенио или избацио; способни су да у основну тему инкорпорирају нове догађаје и ликове. У стању су да мјесто радње измјесте у сасвим другачије окружење, да бајке осавремене смјештајући их у садашње вријеме, а опасности главних ликова представе сходно данашњим изазовима и проблемима. Они се у оваквим ситуацијама уче, кале и стичу имунитет за преузимање интелектуалног ризика. Оваквим и сличним радом ученици се лишавaju „стрепњи, [...] подстичу на размишљање и дискусију, на шире и дубље сагледавање, како би им наративни проблеми постали блиски” (Ђорђевић и Ђорђевић, 2016: 226). У сваком случају, било о којем облику усменог, писменог или писаног изражавања да је ријеч, њихов утицај на унапређивању вјештина ученика је несагледив, јер вршећи предвиђене наставне активности у овој области, уочене способности, нарочито даровитих ученика, постепено добијају обиљежја истинског стваралаштва.

Закључак

Наша анализа је показала да се даровитим ученицима морају стварати повољније могућности да своје литерарне и друге саставе пишу знатно слободније, које обезбјеђује већу самосталност при избору теме, додјелјивање и мијењање њеног наслова, те проширивање и настављање започете приче. Дозвољена слобода у изражавању подразумијева стварање прилика у којим ће ученици моћи показати богатство властитог рјечника, способности сликовитог изражавања, начин схватања и форме ефикасног рјешавања конкретне проблема. То подразумијева одговорност наставника да бира сазнајну тематику и тежину задатка проблемског типа, сагласно објективно идентификованом и процјењеном психо-физичком и другом стваралачком потенцијалу сваког ученика. Морали би то да буду задаци и други наставни захтјеви који претпостављају непосредну употребу и развој дивергентног, конструктивистичког и логичког мишљења, те брзог учења и ефикасне примјене стечених знања и вјештина. Уз све то, даровитим ученицима је нужно пружити шансу да самостално раде, истражују и откривају везе и односе међу проучаваним феноменима, процесима и појавама, несметано консултујући разноврсне базе стручних и научних информација. Другим ријечима, треба их ставити пред изазове који ће мобилисати и афирмисати њихове свеколике природне потенцијале. Постојеће педагошко искуство показује да су даровити ученици спремни и способни за преузимање нових интелектуалних и других изазова, али су истовремено свјесни и сопствених развојних ризика, односно неизвјесности. То сазнање првенствено обавезује надлежне просвјетне власти, школе и њихове наставнике, да за надарене обезбједе адекватне нормативно-правне, материјално-технолошке, курикуларне и све друге предуслове у којима ће сваки појединац моћи да напредује према властитим способностима, склоностима и аспирацијама. У вези с тим, од приоритетног је значаја дефинисање флексибилних курикулума за потребе надарених који им својом примјереношћу, отвореношћу и разноврсношћу нуде обогаћене наставне садржаје, убрзано учење и напредовање, те ефикасан развој и афирмисање свеукупног стваралачког и другог индивидуалног потенцијала.

Литература:

- Вучковић, М. (1993). *Методика наставе српског језика и књижевности*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Ђорђевић, Ј. и Ђорђевић, Б. (2016). *Природа даровитости и подстицање развоја*. Београд: Српска академија образовања.
- Максић, С. (1998). *Даровито дете у школи*. Београд: Институт за педагошка истраживања.
- Милутиновић, Љ. И. (2014). *Методика наставе српског језика и књижевности*. Источно Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Милутиновић, Љ. И. и Вучковић, Љ. Д. (2017). *Методика разредне наставе српског језика и књижевности*. Источно Ново Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Николић, М. (1992). *Методика наставе српског језика и књижевности*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Цветановић, В., Милатовић, В. и Јовановић, А. (1995). *Методика наставе српског језика, избор текстова*. Београд: Учитељски факултет Универзитета у Београду.

Biljana Joksimovic

Master Teacher of Elementary School "Vukasin Radunovic", teacher researcher
Berane

WRITTEN WORKS OF STUDENTS IN FUNCTION OF ENCOURAGING CREATIVITY GIFTED

Summary: In teaching practice, sometimes we meet with the student who is constantly emphasizes above average knowledge, abilities and skills, showing a special cognitive curiosity, easily communicate their thoughts, aspirations, and often resentment, indifference and boredom for certain areas or themes. These individuals usually have amazing memory, an enviable level of logical and abstract thinking, and a full understanding of what they learn. Often recognizable by "strange" ideas and surprising questions referred to the teacher, but also according to their own interests and atypical brilliant solutions of various issues and tasks of problem types. These are, no doubt, only some of the distinguishing indicators, teachers who warden that a gifted student, whose development is necessary in particular to monitor and provide unconditional educational help and support. Such individuals are generally impatient, too sensitive, imaginative, curious and creative. Their verbal-linguistic intelligence is manifested rich vocabulary, quick and easy combining of various characters, symbols, concepts, expression and information, whether it is a verbal or written mode of expression. They are able to remember many details, easily reproduced, or read the text more extensive work, and interesting to tell or describe an event from their own and other people's experiences, performing from it valid conclusions and educational messages. They tend to ask meaningful questions, give detailed answers and original, notice and remember details; they are drawn to unusual and challenging tasks that come to the fore their ability reorganization, combining the construction of the acquired knowledge and experience in a completely new and original way. Teaching practice confirms that, among other things, selectively and sensitively selected writings from early school age, can effectively promote and continuously develop the creative potential of gifted students.

In view of these and other indicators of gifted students, and their latent capabilities, cognitive-development needs and pretensions this occasion, the focus of our interest is more direct papers and students as one of the factors stimulating their creativity. How will you work really be a function of the creative development of talented, among other things, depends on the skills, insight and inventiveness of teachers, to select and talented students interested in the treatment of subjects, which will be especially motivated to engage all the cognitive, affective and other narrative potential in their elaboration. It is undisputed that the creative process successfully promotes the possibilities of combining and introducing new characters, designing challenging situations and events, by extending the story, by changing its end, the beginning, creating a new plot, conflict and unexpected ways of resolving them. For these and similar ways gifted are encouraged to write about unreal, unexperienced and the virtual world, to imagine, assume, rigged actions and events to make them these and similar topics inspired to maximum exertion needed to reach the top of their own creative and creative development.

Key words: gifted students, teaching, writing papers.